

Moje záchrana Afriky

Tento příběh začal trochu lehkomyšlně a nezodpovědně, ale snad právě proto může být jeho závěr tak svěží a nezvyklý. Naše výprava na pomoc dětem v jedné z nejchudších zemí světa je příběhem touhy, která se vyplnila, přerostla své vlastní hranice a nyní chce jít ještě dál.

V roce 2005 se začal uskutečňovat můj sen vrátit se do Afriky a přinést s sebou něco, co tam bude užitečné. Dala jsem dohromady projekt na výstavbu školky a zároveň komunitního centra v Malawi a chtěla jsem tam odjet, abych na místě celou věc zorganizovala. I když tříletý rozpočet akce nepřesahoval jeden a půl milionu korun, nedařilo se mi u žádných českých ani světových nadací uspět s žádostí o sponzoring. Nebylo divu, vždyť jim sama

za sebe psala šestadvacetiletá dívka se středněškolským vzděláním a se šestiměsíční, tři roky starou dobrovolnickou zkušeností z rozvojového projektu právě v Malawi.

Tenkrát v roce 2002 jsem do Malawi odjela spíše ze vzdoru vůči životu, který jsem do té doby vedla doma v Praze, než ze zájmu o Afriku. Zkušenost z práce v chudém Malawi se mi však zadřela pod kůži a já se rozhodla, že se tam jednoho dne vrátím. Teď ale, když jsem o to tolik usilovala,

všechny oficiální cesty k získání potřebných peněz selhávaly. Nakonec svou roli sehrály náhoda a štěstí a mně se podařilo získat peníze pro svůj projekt z jiných zdrojů. Sestavila jsem poloodborný, zato však zajímavý tým dobrovolníků ze svých přátel a dobrodružství mohlo začít.

Šťastné setkání

V říjnu 2005 přistál náš tříčlenný česko-švýcarsko-americký tým v Malawi s 30 000 americkými

FOTO PROFIMEDIA.CZ

Takhle se učilo předtím, než jsme začali stavět naší školu.

dolary v batohu. Původní domluva s malawiskou asociací neziskových organizací, která přislíbila pomoc při hledání vhodného místa pro stavbu centra, se ukázala bezcennou a museli jsme se pokusit najít vhodnou komunitu sami.

Situace vypadala dost zoufale. Bydleli jsme v hostelu ve městě Blantyre, obchodním centru Malawi, a střídali jsme se ve střechení těch 30 000 dolarů, které jsme nosili v ledvince u pasu, jelikož nám je žádná malawiská banka nechtěla ulo-

žit, aniž by je nevratně převedla na místní měnu – malawiské kwacha. Bezvýsledně jsme chodili do CONGOMA, asociace místních nevládních organizací, kde nám stále něco slibovali, u slibů však vždycky také zůstalo. Ředitel CONGOMA, se kterým jsme měli několikrát domluvenou schůzku, se prostě nikdy neukázal a jediným výsledkem bylo, že nám jejich knihovník z počítače vytiskl seznam všech malawiských neziskových organizací s tím, ať je kontaktujeme sami. Jak ale, když

většina měla jako adresu uvedený P. O. box a telefon nikdo nebral?

Připadalo nám to neuvěřitelné. Přijeli jsme do jedné z nejchudších zemí světa, kde je podpora špatně fungujícího školství jednou z vládních priorit, byli jsme vybaveni nejen dobrou vůlí, ale také na místní poměry závratnou sumou peněz, které jsme do školství chtěli investovat, a přesto se nám žádné podpory ze strany místních úřadů nedostalo. I proto jsem pocítila velkou úlevu, když jsem po ně- →

Okolí Jumy.

→ kolika dnech na ulici v Blantyre náhodou potkala Petera, jehož jsem znala z roku 2002, ze svého dřívějšího pracovního pobytu v Malawi. Peter, rodilý Malawijec, byl středoškolský učitel, strávili jsme spolu docela dost času a stali se přáteli. Setkání s Peterem bylo pro nás setkání se spřízněnou duší a navíc s člověkem, kterému se dá věřit. Když jsme mu vysvětlili svou situaci, navrhl, abychom s projektem začali v jeho rodné vesnici.

Tak jsme se poprvé dostali do Jumy. Juma je docela běžná malawiská vesnice, žije v ní zhruba tři sta obyvatel, z nichž většina nemá žádné zaměstnání a živí se obděláváním vlastního políčka. Leží 25 kilometrů od Blantyre a jeden kilometr od asfaltové silnice, jedné z mála, které zemi protínají. Jediným občanským vybavením v Jumě je pumpa na pitnou vodu, u které se scházejí ženy a děti z okolí několika kilometrů.

Na schůzce s náčelníkem vesnice, Peterovým mladším bratrem, Adamem Jumou (30) a jeho širší rodinou jsme se dohodli, že tým ve vesnici za sponzorské peníze vystaví budovu, která bude sloužit jako školka a komunitní centrum, a pak ji předá výboru místních, pro tento účel zvolených

zástupců. Tito zástupci rozjedou s naší počáteční pomocí nějaké výdělečné aktivity, které by do budoucna finančně pokryly jak platy učitelů a školní pomůcky dětem, tak náklady sportovního klubu a vzdělávacího střediska pro dospělé v komunitním centru. Základní ideou totiž bylo, aby se projekt stal co nejdříve soběstačným, tedy nezávislým na finanční podpoře zahraničních sponzorů.

S náčelníkem jsme se dohodli, že postavíme školu.

Plán se zdál dobrý a logický. Co na tom, že náčelník Jumy byl očividně těžký alkoholik, během jednání se trásl a na většinu otázek odpovídal tichým o. k. Peter byl naopak velmi energický a duchapřítomný. Hovořil o nutnosti předškolního vzdělání, které je v jeho vsi zanedbáno, a o tom, že je nejvyšší čas to změnit. Jediný na tomto setkání hovořil

oběma používanými jazyky (chichewa a angličtina) a překládal pro obě strany. Výsledek setkání se jevil pozitivně. Bylo dohodnuto, že 1. školka bude postavena v Jumě, několik metrů od náčelníkova domu; 2. tým dostane malý pozemek určený pro výstavbu domu, ve kterém bude po dobu svého tříletého pobytu žít a který může být později pronajímán za účelem finanční podpory projektu, a 3. na nedalekém kopci bude vyhrazen kus země pro zahradu určenou k pěstování kukuřice, kasavy, buráků a dalších plodin pro potřebu budoucí školní kuchyně. Veškerá půda, kterou tým dostal k dispozici a která doposud tradičně patřila náčelníkovi Jumy, byla projektu přenechána na základě ústní dohody a zcela zdarma.

Přichází čaroděj

Na podzim roku 2005 se začalo stavět. Bylo najato zhruba čtyřicet dělníků a veškeré náklady hradil náš tým z prostředků získaných od sponzorů projektu. Peter nabídl, že se dočasně vzdá svojí práce učitele ve městě, a my ho zaměstnali na pozici asistenta projektu. Jeho rolí bylo především tlumočit a vyjednávat nákup stavebního materiálu tam, kde bychom my, coby „bílí“, za rozumnou cenu nic ne-

pořídili. V prosinci 2005, když byla stavba školy téměř dokončena, začaly problémy. Naprosto nečekaně, ve chvíli, kdy se celému týmu jevil vztah s Peterem na pracovní i osobní rovině jako velmi dobrý, jsme zjistili, že Peter zneužívá naší důvěry a krade dřevo určené pro výstavbu školy. Především však vyšlo najevo, že od samého začátku zneužíval jazykové bariéry a po okolí roznášel lži o povaze celého projektu. Jednou z těchto lží bylo, že já, koordinátorka celého projektu, jsem prý matkou jeho dítěte (toho času zaopatřeného v Evropě) a do Malawi jsem přijela, abych Peterovi a jeho rodině darovala školu.

Toto zjištění nás upřímně šokovalo. Peter byl pro nás do té doby nejen cenným spolupracovníkem, ale také jediným kamarádem mezi místními. Jeho vzdělání, plyná angličtina a pro nás nezvyklý smysl pro humor z něj dělaly výborného společníka. Byl to nefalšovaný Afričan, který prožil větší část života na vesnici, ale zároveň byl schopný určitého nadhledu a přenosu svých zkušeností takovým způsobem, který jsme uměli pochopit. Po večerech jsme si s ním hodiny povídali, snažili se pochopit důvody rozdílů mezi místními lidmi a námi samými, nacházeli nečekané podobnosti... Diskutovali jsme často i do pozdních nočních hodin, dokud nás nepřerušil déšť, který v domech se střechou z vlnitého plechu konverzaci znemožňuje, jelikož není slyšet vlastního slova. Teď však nezbývalo než Petera z projektu velmi rychle odstranit. Odebrali jsme mu tedy jeho funkci asistenta projektu, zastavili jeho plat a s pomocí jiného náčelníka příbuzného informovali celou jeho rodinu, že došlo k nedorozumění a že se navzdory Peterovým slibům nestanou po dokončení díla vlastníky hotové školy. Byli jsme z té situace dost roztrženi, ale nepřepokládali jsme, že by mohla mít za následek nějaké závažnější a dlouhodobé komplikace.

V tom jsme se ovšem mýlili. Peter měl a má ve vesnici velký vliv. Je to vysokoškolsky vzdělaný člověk, má pravidelný příjem (jakožto středoškolský učitel), vlastní automobil (byť nepojízdný), je nejstarším bratrem v náčelníkové rodině (v Malawi tradičně důležité postavení) a na náčelníka má silný vliv. Peter nám začal vyhrožovat, že bez jeho podpory projekt nemůže pokračovat a že škola je vystavena na jeho půdě, a tudíž patří jemu. Když viděl, že výhrůžky na našem rozhodnutí nic nezmění, vrátil se ke svému zaměstnání ve městě, ale velkou část svého volného času trávil tím, že chodil po domácnostech v Jumě i sousedních vesnicích a přesvědčoval lidi, že škola je jeho, neboť to byl on, kdo „bílé“ do vesnice přivedl. Ukázalo se, že někteří lidé ve vesnici mluví docela slušně anglicky a my se tak postupně dozvěděli, že Peter lidem zakazuje, aby s námi mluvili, a také že je v okolí známý svou zálibou v černé magii a neváhá ji použít ve svůj prospěch. Černá magie je v Malawi věc velmi reálná, na běžné vesničany má velký vliv a často určuje jejich rozhodování, chování a postoje.

Bylo zřejmé, že hlavně kvůli ní mají místní z Petera strach. Se strašákem čarodějnictví v pozadí se pro nás situace stala těžko zvladatelnou. Někdy jsme byli schopni vše sledovat s nadhledem, bavit se a nechat se fascinovat kulturními rozdíly, které právě takovou situaci umožňují. Většinu času jsme ale byli jaksi strnulí, cítili obrovskou zodpovědnost za projekt a peníze, které jsme na něj dostali.

Peter (vpravo) s náčelníkem (uprostřed).

Ještě nedokončená škola v Jumě.

Přírodní školní pomůcky.

ŽÍT V MALAWI

Malawi je vnitrozemský stát na jihovýchodě Afriky. Rozlohou jen lehce převyšuje Českou republiku a má necelých třináct milionů obyvatel. Je to poměrně neznámá republika, jež se v minulém roce hodně zviditelnila díky návštěvě Madonny, která tam adoptovala malého chlapce.

Malawi, oficiálně jedna z pěti nejchudších zemí světa, se potýká se stejnými problémy jako většina států v subsaharské oblasti. Mezi ty nejpalčivější patří vysoký výskyt AIDS (až 30 procent obyvatelstva), omezená dostupnost pitné vody, podvýživa, malárie, nedostatečná lékařská péče, neefektivní vzdělávací systém, negramotnost, nezaměstnanost, korupce a mnoho dalších. Malawi má i mnoho pozitivních rysů, mezi ty nejviditelnější patří rodinná soudržnost, pohostinnost, čarobně krásné západy slunce, život úzce spjatý s přírodou, nádherná fauna i flóra, tanec či čas, který zde nehraje zas tak velkou roli.

Cesta z kaše

V únoru 2006 náš tým získal dalšího člena. Justina jsem znala již z doby svého působení v Malawi v roce 2002, kdy jsme pracovali pro stejnou neziskovou organizaci. Tenkrát učil ve vesnické školce, ale od té doby vystudoval vysokou školu a získal zkušenosti při práci pro několik mezinárodních rozvojových organizací v Malawi. Když nás teď přišel do vesnice navštívit a my mu popsali svou situaci, projevil živý zájem a bystrý úsudek. Podle jeho názoru bylo od začátku nutné do projektu zapojit celou komunitu, a ne jen širší náčelníkovu, tedy Peterovu rodinu. Nemohli jsme jinak než dát mu za pravdu.

A tak se stalo, že jsme Justina zaměstnali. Po zhodnocení vzniklé situace jsme zorganizovali několik schůzek s Peterem a jeho rodinou za přítomnosti zástupců nedaleké základní školy a úředníků z ministerstva rozvoje žen a dětí. Tam se probíralo, kdo je vlastníkem školy a půdy, na které je postavena. Po mnoha hodinách vyčerpávajících jednání se nám podařilo přítomné přesvědčit, že vzhledem k tomu, že finance, kterými disponujeme, nejsou naším majetkem, nýbrž prostředky získanými od zahraničních sponzorů na tento projekt, škola nemůže patřit Peterovi, ale celé komunitě, která se o ni bude starat. Nakonec byl tedy Peter přinucen k podpisu dohody, jež stvrzovala, že škola i půda patří celé komunitě, a nikoli jemu či jeho rodině.

V březnu 2006 náš tým uspořádal velké setkání, jehož cílem bylo seznámit s projektem širší okruh místních důležitých činitelů a také uvést na pravou míru zmatky způsobené Peterem. Byla to velká událost. Konala se v „naši“ rozestavěné škole a důležitými účastníky byl náčelník náčelníků zhruba dvou set vesnic, dále náčelník dvanácti vesnic (včetně náčelníka Jumy), pro které je škola určena, a zástupci okolních škol, zdravotnických center a neziskových organizací.

Bylo to velmi důležité setkání. Osobně jsme je informovali o celém projektu a jeho veřejně prospěšném charakteru a také vyvrátili pomluvy, které Peter vytrvale rozněšoval. Náčelník náčelníků potvrdil, že půda, na které je škola postavena, již nepatří náčelníkovi vesnice, nýbrž celé obci, protože na ní vzniká komunitní veřejně prospěšný projekt. Přítomní náčelníci byli rozhořčeni Peterovým chováním a přiměřeně nadšení projektem školy a možných aktivit v ní. Peter byl přede všemi veřejně potupen, nazván chamtivým a sobeckým mužem, a my měli pocit, že teď už bude všechno v pořádku.

Dalším krokem bylo seznámit s našimi plány širší veřejnost – obyvatele dvanácti okolních vesnic, pro které byl projekt zamýšlen. Bylo nutné co nejvíce šířit pravdu o celém projektu a možnostech, které místním lidem nabízí. Většina vesničanů z Jumy i okolí dosud bohužel věřila, že projekt je darem „bílých lidí“ Peterovi. Bylo nezbytné tento názor vyvrátit a dát lidem vědět, že vznikající škola je veřejným vlastnictvím, nikoli majetkem jediného muže. Vesničané museli dostat šanci rozhodovat o budoucnosti projektu a dokončit stavbu školy. Tuhle „informační kampaň“ náš tým na jaře 2006 spojil s důkladnějším prozkoumáním situace v okolních vesnicích. Navštívili jsme více než stovku domácností a zjišťovali specifické problémy a potřeby, které místní lidé mají a jakým způsobem jsou ochotni podílet se na jejich řešení. Zpětně bylo jasné, že tento průzkum jsme →

Náš zachránce Justin u stavby mlýna.

Pohled na Kantimbanye.

Péče o sirotky v Kantimbanye.

→ měli podniknout hned na začátku, a teprve podle reakcí na náš záměr vystavět komunitní centrum a školu se rozhodnout, je-li Juma tím správným místem pro realizaci projektu. Teď jsme ovšem nemohli dělat nic lepšího než se snažit svou chybu napravit. Kromě domácností jsme zavítali také do přilehlých základních a středních škol, zdravotních center a sirotčinců. Postupně jsme oslovili i různá ministerstva a státní úřady, které mají s rozvojem venkova co do činění.

V květnu 2006 se v každé ze dvanácti zúčastněných vesnic konala veřejná setkání za účelem volby členů výboru komunitního centra, v němž by každou ves zastupoval jeden zvolený dobrovolník. V některých vesnicích přišla na mítink velká část obyvatel, jinde zase skoro nikdo. Program byl vždy stejný – představili jsme svůj projekt a vysvětlili, že komunitní centrum, kromě toho, že bude sloužit jako školka pro děti do šesti let, může místním lidem na základě jejich zájmu, pomoci realizovat různé programy týkající se vzdělávání, zdraví a dostatku potravin. Přitom jsme stále zdůrazňovali, že přítomnost našeho týmu a spon-

zorská podpora jsou pouze dočasné, že se komunitní centrum musí stát co nejdříve soběstačným a nezávislým na penězích zvenčí a že rozsah programů centra bude záviset především na zájmu a aktivitě místních.

Tak postupně vznikl dvanáctičlenný výkonný výbor, který měl převzít celý projekt do vlastních rukou. Bylo jasné, že členové tohoto výboru se na rozvíjení komunitního centra musejí podílet skutečně dobrovolně – bez nároku na finanční odměnu. Koneckonců je to přece projekt pro ně a jejich děti.

V červnu 2006 se konalo týdenní školení členů výboru. Cílem bylo inspirovat je, vybavit základními znalostmi o managementu a finanční odpovědnosti, poradit, jak nejlépe vzbudit zájem o projekt u ostatních lidí a rozšiřovat řady dobrovolníků a také hovořit o překážkách, kterým budou muset čelit. Na konci léta 2006 byl projekt zaregistrován u ministerstva rozvoje žen a dětí a my, členové týmu, jsme ve stanovách nově vzniklé organizace figurovali jako kontrolní rada.

Cosí nás brzdí

Během léta 2006 probíhalo zároveň finální dokončování budovy centra. Členové výboru a další dobrovolníci přicházeli vymalovat třídy, nosit vodu a písek, betonovat dvůr před školou či kopat a stavět latríny. Práce ale postupovaly pomalu. Lidé už nedostávali zaplacenou, jako když jsme zpočátku najímali zedníky a jiné dělníky. Nyní jsme pro výpomocnou sílu pouze zajišťovali jídlo. Ani za písek a cihly nutné pro stavbu jsme neplatili, ženy přinášely písek od potoka a muži vypalovali cihly z hlíny. Zřejmě především kvůli tomuto rozdílu jsme se s dobrovolníky často dostávali do diskusí o tom, proč nejsou za práci odměňováni. My jako tým jsme se shodli na tom, že aktivní a neplacená účast na výstavbě školy lidem dodá pocit, že budova je skutečně jejich. Pokud budeme za účast na projektu platit, co se stane, až tu nebudeme? Znamená to, že s naším odchodem projekt skončí? Nakonec jsme se s dobrovolníky shodli na tom, že je nutné, aby co nejdříve začali s nějakou finančně výdělečnou činností, jejíž výnosy by podporovaly aktivity komunitního centra a postačily by snad i na drobné odměny za jejich práci. My jsme byli připraveni je v začátcích takové činnosti finančně i jinak podpořit.

V září 2006 byla budova komunitního centra dokončena a mohla konečně začít sloužit jako školka. Výkonný výbor a naše týmová čtveřice vybraly čtyři ze třiceti žadatelů o práci učitele. Všichni pocházejí z okolních vesnic, hovoří obvykle anglicky, mají středoškolské vzdělání a zkušenost s výukou dětí předškolního věku. V říjnu 2006 proběhla registrace a bylo zapsáno šedesát chlapců a padesát dívek. Zhruba 15 procent z nich jsou sirotci, což je na malawiské poměry, vzhledem k rádícímu AIDS, číslo poměrně běžné. 31. října se škola poprvé zaplnila dětmi. Výuka se koná každý pracovní den od 8 do 12 hodin, součástí je také teplé jídlo, které ve školní kuchyni připravují vždy dva z rodičů.

Rodina každého z dětí, s výjimkou těch skutečně nejpotřebnějších, měla platit měsíční příspěvek 50 malawiských kwacha (10 korun), částku, za kterou je na venkovském trhu možno pořídit tři vejčička. Většina rodičů a opatrovníků

ovšem neplatila, často nikoli z důvodu finanční neschopnosti, ale z nedbalosti. Tato nedbalost a nedostatek zájmu byly ostatně v Jumě i dalších vesnicích, odkud děti pocházely, vlastní většině lidí zapojených do projektu. Pozorovali jsme to například na tom, jak „zúčastnění“ rodiče a dobrovol-

Postupně jsme pochopili, že vesničané o projekt nestojí.

níci neprojevují žádnou vůli školu udržovat a vylepšovat nebo rozšiřovat její programy, tak aby se z ní stalo skutečné komunitní centrum sloužící nejen dětem předškolního věku, ale i mládeži a dospělým.

Náš tým měl spoustu plánů. Například jsme chtěli vybudovat před školou kvalitní hřiště, vybavit školu knihami pro mládež a zřídit odpolední čí-

Dobrovolníci z Kantimbanye.

tárnu či začít s lekcemi čtení a psaní pro dospělé. Nabízeli jsme to lidem a byli připraveni zaplatit knihy, stavební materiál i školení, ale postupně jsme zjistili, že komunita není ochotna udělat nic, co by naše návrhy uvedlo v život. To pro nás bylo velmi důležité a skoro bolestné zjištění a trvalo několik měsíců, než jsme je byli schopni přijmout.

Postupně jsme pochopili, že pasivita vesničanů jde v ruku v ruce s tím, že o projekt, se kterým jsme přišli, vlastně vůbec nestáli. Centrum vzniklo díky našim snahám a vizím, na základě našeho vnějšího vnímání situace a snad i z našeho pocitu nutnosti postavit se tzv. globální nespravedlnosti. Celý tento projekt jsme uvedli do pohybu a nyní nás zaskočilo, že místní se nesnaží společně s námi. To, že vesničané nevyužívají šance něco pro sebe a své děti udělat, nám připadalo nepochopitelné. Bylo ale nutné připustit si, že pokud lidé nemají zájem a necítí potřebu svou komunitu změnit, nedává příliš smyslu snažit se jejich postoj zvrátit. Situace byla ještě zapleklitější díky tomu, že někteří lidé se pravděpodobně báli aktivní účasti na projektu kvůli Peterovi.

Boží mlýn

Zážitky z Jumy získávají jasné obrysy ve světle zkušenosti, kterou náš tým udělal s jinou komunitou. Vesnice Kantimbanye leží, na rozdíl od Jumy, daleko od silnice, je těžko přístupná, a proto uniká pozornosti a rozvojovým snahám vlády i nevládních organizací. Konkrétním důsledkem je, že ve vesnici není ani pumpa s pitnou vodou a na území několika desítek čtverečních kilometrů chybí i vládou dlouho slibovaná budova základní školy. Snad právě tento fakt přispívá k tomu, že v Kantimbanye lidé čelí svým problémům docela jinak.

Demografická a sociologická fakta jsou v Kantimbanye stejná jako v Jumě a zbytku Malawi – většina lidí žije pod hranicí chudoby, je tu dvacetiprocentní úmrtnost dětí do pěti let, 14 procent lidí žije s virem HIV, jež se některým již rozvinul v AIDS, nedostatečná či nefunkční lékařská péče, podvýživa, čtvrtinová negramotnost. Ve vesnici Kantimbanye se však lidé snaží své problémy aktivně řešit. Už v roce 2003 se zde pod tlakem alarmujícího přibývání živořících sirotků vesničané sami zorganizovali a založili čtyři komunitní centra, která

slouží zhruba dvěma stovkám dětí ve věku do sedmi let jako škola a kde dostávají denně najíst. Vesničané také cítili nutnost postarat se o opuštěné staré a nemocné, navštěvují tedy jejich domácnosti, perou jim oblečení, okopávají zahradu či kupují nezbytnosti jako mýdlo a sirky. To vše obstarává přes sto dvacet dobrovolníků, lidí, kteří jsou ochotni obětovat svůj čas a omezené finanční prostředky pro ty nejpotřebnější.

Když se dobrovolníci z Kantimbanye dozvěděli o naší práci, pozvali nás k sobě do vesnice. Ukázali nám výsledky svého snažení, vysvětlili problémy, se kterými se při tom potýkají, a zeptali se nás, zda a jak bychom je mohli podpořit. Zpočátku jsem byla pod vlivem rozčarování z jumského projektu dost nedůvěřivá, ale postupně mě dobrovolníci z Kantimbanye začali přesvědčovat, že o spolupráci mají skutečný zájem. Oni sami byli tažnou silou veškerého rozvoje ve své komunitě. Sami si uvědomovali své problémy, potřebu je řešit a aktivně se o to začali snažit. Do rozvoje vlastní vesnice je nebylo nutné nijak postrkovat ani ponoukat. Pro celý náš tým představovalo toto setkání velmi důležitou zkušenost.

Po několika návštěvách Kantimbanye a po rozhovorech se zástupci dobrovolníků se náš tým rozhodl jejich snahy podpořit. Nejdříve jsme jim pomohli získat oficiální status komunitní organizace a nabídli účast na pravidelných školeních učitelů, které jsme organizovali v komunitním středisku v Jumě. Pak se jednalo o tom, jakým způsobem by dobrovolníci mohli získat trvalý zdroj peněz na podporu svých aktivit. Dobrovolníci provedli průzkum a přišli s návrhem zřízení kukuřičného mlýna, který byl v jejich oblasti velmi žádoucí. Výstavba probíhala v době od června do září 2007. Náš tým financoval pouze to, co dobrovolníci z finančních důvodů nemohli obstarat sami – cement, vlnitý plech, hřebíky a samotný mlýn. Všechno ostatní, tj. nanošení vody, písku, dřeva a zednickou či truhlářskou práci, poskytli bez nároku na finanční odměnu dobrovolníci sami. Považovali to za naprosto normální – dělají to přece sami pro sebe a svou vesnici.

Mlýn funguje od října 2007 a je úspěšný i oblíbený. Každý den se o jeho provoz stará jeden z dobrovolníků. Čistý měsíční zisk činí zhruba 3500 korun a používá se na nákup jídla pro děti →

→ v komunitních centrech, malý plat pro učitele, kteří do té doby pracovali bez nároku na odměnu, a na péči o staré a nemocné. Místní již nemusejí nosit padesátikilové pytle s kukuřicí do mnoho kilometrů vzdáleného konkurenčního mlýna a peníze, které by tam zaplatili, takto zůstávají v jejich komunitě a jsou využívány pro obecně prospěšné účely.

boNGO

Původně jsme zamýšleli zůstat v Malawi pouze tři roky v rámci jednorázového projektu výstavby školy. Spolupráce s vesnicí Kantimbanye nás však inspirovala k velkému zamyšlení a následně změně plánu. Hodiny a hodiny jsme hovořili o rozdílech mezi komunitami, jako je Juma a Kantimbanye, o projektech ostatních neziskovek, které v Malawi působí, o tom, proč jsou tyto projekty tak často neudržitelné a velká část lidských i finančních zdrojů do nich investovaných přichází vně. Uvědomili jsme si propastný rozdíl mezi spoluprací s lidmi, kteří podporu jen pasivně přijímají, a těmi, kteří vnímají potřebu vlastní situaci zlepšit a sami o to usilují. Je jasné, že pokud se chceme v rozvojové práci soustředit na trvale udržitelné změny, úspěch našich snah velmi závisí na výběru partnera.

Po těchto úvahách jsme se rozhodli pro velký krok a závazek do budoucna: založili jsme svoji vlastní nevládní neziskovou organizaci. Pojmenovali jsme ji boNGO (based on Need-driven Grassroots Ownership – Založeno na potřebou řízeném vlastnictví venkovských komunit). boNGO se od ostatních rozvojových organizací v mnohém liší, já osobně za nejvýstižnější považuji tuto definici: „boNGO nepřináší do komunit rozvoj, ale kultivuje rozvojové snahy, které již v komunitě jsou, a podporuje komunitu, aby své schopnosti mohla rozvinout naplno.“ Finanční i lidské zdroje, které pro rozvojovou práci my i jiné neziskovky máme, jsou pouze omezené a mně připadá velmi logické je investovat do takových komunit, které nám v našich snahách budou rovnocenným partnerem a budou mít shodný cíl – vlastní rozvoj.

PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ V MALAWI

Školky jsou v Malawi v posledním desetiletí populární. Způsob vyučování se nijak neliší od toho na malawiských základních školách – až sto dětí na jednoho učitele, nezbytná „vojenská kázeň“, věčné opakování několika málo pouček nazpaměť a nedostatek či spíše neexistence školních pomůcek.

Již na počátku našeho působení v Malawi, při zakládání venkovské školky v Jumě, bylo naším cílem vybudovat školu velmi odlišnou od těch běžných. Chtěli jsme školu, kde bude na jednoho učitele připadat maximálně dvacet žáků, kde bude veselé prostředí přátelské k dětem, zábavná a pestrá výuka, s prostorem pro hry, sport, vyprávění pohádek a otázky i odpovědi, která bude koncipovaná tak, aby se děti mohly rozvíjet po všech stránkách, tj. intelektuálně, emočně i fyzicky. Školka v Jumě taková skutečně je.

A to jsme my tři: Američan David...

...Švýcarka Simone...

...a já. Právě učíme děti, že mít rád psa není špatné.

Bambus nad hlavou

boNGO oficiálně existuje od srpna 2007. V současnosti spolupracujeme se dvěma komunitami – Jumou a Kantimbanyí. V Jumě funguje školka již osmnáct měsíců. Členové výkonného výboru se obměnili, ti pasivní odešli a na jejich místo se dostali rodiče dětí, které školku navštěvují. Škola stále ještě není soběstačná, boNGO ji každý měsíc dotuje částkou 3000 korun na platy učitelům, nákup pomůcek a jídla. Ačkoli prvotní plán předpokládal, že se výkonný výbor vesničanů postará o trvalý zdroj peněz, zatím se tomu tak nestalo.

Ani situace s Peterem není dořešena. Stále se snaží domoci své role „spoluzakladatele projektu“ a někdy své zájmy prosazuje metodami ne zrovna umírněnými. Tak například škola jedné noci přišla o několik stromů, pod kterými probíhala část výuky, jindy zase „někdo“ vytrhal na školní zahradě čerstvě zasazenou kasavu, banánovníky a ananasy. boNGO tým postoupil stížnost na Peterův vandalismus až k náčelníkovi náčelníků, jehož odpovědí bylo, že je nutno zapomenout na minulé spory a znovu dát Peterovi v rámci projektu placenou pozici.

Zpočátku jsme vnímali Peterovy činy velmi osobně a cítili potřebu proti němu bojovat, později nám došlo, že náš odpor ničemu nepomáhá. Že bojovat jménem komunity za komunitní projekt je nelogické, nevděčné a nefunkční. To je boj, který si vesničané a místní autority musejí proti Peterovi vybojovat sami, pokud o to stojí. Naše snahy by jen podpořily mylný dojem, že škola není veřejným vlastnictvím.

Je to situace pro nás Evropany vskutku absurdní, máme pocit, že několik pádných logických argumentů může vše vyřešit. Znovu a znovu se ale přesvědčujeme, že v Malawi nic podle našich „západních“ představ neprobíhá, a tak teď už nezbývá než dát průběh malawiské spravedlnosti a poučit se z chyb, kterých jsme se snad dopustili.

Stále více času a energie věnuje boNGO lidem v Kantimbany. Na základě mnoha setkání s místními jsme se dohodli, že naše neziskovka podpoří stavbu budovy komunitního centra, ve kterém bude probíhat školní výuka, schůzky dobrovolníků a další aktivity. Budova bude vystavěna hlavně z lokálně dostupných materiálů. Střechu z vlnitého plechu nahradí vrstva bambusu a místo cementu použijeme jinou technologii. Momentálně probíhá průzkum, na jehož základě zvolíme ten nejvhodnější typ stavby. Budova by zároveň měla sloužit jako vzor jiným komunitám, které mají pocit, že kvůli financím nejsou schopny postavit si své vlastní centrum. Měla by být důkazem toho, že tradiční a v Malawi často zapomenuté stavební metody mohou plně nahradit „moderní“ cement a plech, které zapovídají stavbu kvalitních domů všem, co nemají peníze.

V Kantimbany je toho spousta, co by se dalo udělat. Mým největším přáním je, aby se postupně životní úroveň lidí v Kantimbany zvedla natolik, že vzbudí pozornost sousedních komunit a také ostatních rozvojových organizací v regionu. V rámci osvětové práce by tak boNGO mohlo dokázat nesmírnou důležitost volby správného partnera. Tedy věci, o které se v rámci rozvojové politiky sice hovoří, ale většinou zůstává jen u slov. ■

TEXT A FOTO TEREZA MIROVIČOVÁ

Pavučiny pomoci

Kam se jen dívat? Kochat se alejemi stromů jakaranda, z jejichž korun září fialové květy? Anebo pročítat cedule organizací, které na chodce při procházkách lepšími čtvrtěmi zambijského hlavního města Lusaka míří skoro z každého domu. Worldvision – zprostředkovává mimo jiné adopci dětí na dálku, GtZ – německá polostátní agentura, pomáhá třeba s decentralizací státní moci, UNHCR – usnadňuje například odchod angolských válečných uprchlíků ze Zambie... V ulicích parkují terénní auta s nálepkami svých vlastníků – USAID, Friedrich Ebert Stiftung, Saccord, UNAIDS... Člověka napadá, že by se Zambie po odchodu všech pomocníků snad zhroutil.

Právě nekontrolovatelná změť organizací a nekoordinovaných projektů je podle OECD možná hlavním problémem současné rozvojové pomoci v subsaharské Africe. Počet projektů financovaných státními rozvojovými agenturami v minulých deseti letech stoupl z deseti na osmdesát tisíc. Problémem tedy není nedostatek peněz, ale spíše neefektivita pomoci. Místní organizace a státní instituce musejí plnit byrokratické požadavky různých dárců a na samotnou práci pak už zbývá jen málo času.

Dávající kolonialismus

V minulých letech se místo o „rozvojové pomoci“ začalo hovořit o „rozvojové spolupráci“. Financování se mělo začít řídit skutečnými potřebami chudých zemí a nikoli prioritami bohatých dárců. Eveline Herfkensová, bývalá nizozemská ministryně pro rozvojovou spolupráci, dřívější rozvojovou pomoc kritizovala slovy: „Pomoc vycházela ze zásadního omylu – z názoru, že dárci ‚rozvíjejí‘ chudé země. Tak to však není, rozvojové země se rozvíjejí samy a potřebují prostor, aby tuto odpovědnost mohly převzít. Dříve vlády cítily více odpovědnosti vůči zahraničním dárcům než vůči svým občanům.“

Desítky let praxe zahraniční pomoci vedly k tomu, že africké státy ani nemohly vyvinout svoji vlastní zodpovědnost, protože jim všechny reformy byly vnuceny zvenčí – ve formě podmínek pro udělení

FOTO PROFIMEDIA.CZ

grantů a půjček, které měly země vyvést z pasti chudoby. Tyto politiky byly často zničující – kritici začali hovořit o „dávajícím kolonialismu“.

V 60. letech například dárci v Africe všemožně podporovali státem řízenou industrializaci. Tato politika definitivně selhala koncem 70. let, kdy se africké státy kvůli smrtelné kombinaci korupce a autoritářského vládnutí, selhání předchozí státní politiky rozvoje, zdražené ropě a propadu světových cen afrických exportů dostaly do obrovských dluhů. Poté se rozvojová politika snažila proti vůli Afričanů neúspěšně propagovat přísné zákony trhu. Aby zadlužené africké vlády mohly získat pomoc a další půjčky, tak musely například zavádět poplatky při návštěvách lékařů a základních škol, které si chudí lidé žijící často jen ze sklizně ze svých drobných polí nemohli dovolit.

I dnes často deklarovaný cíl rovnoprávného „partnerství“ se do reality převádí jen velmi pomalu, stejně jako tři roky staré snažení OECD roztržštěnou pomoc lépe koordinovat. Ukazuje to i příklad jedné z nevládních organizací sídlících pod korunami stromů jakaranda v zambijské Lusace. V nadaci FODEP (Foundation for Democratic Process) se mladí absolventi právnických a sociologických fakult v roce 2006 snažili pomoci mladé, nadějně zambijské demokracii. Organizovali semináře pro politiky, monitorovali férový průběh voleb, navrhovali reformy volebních zákonů.

Jejich projekty tehdy platilo několik zahraničních agentur, především Kanaďané, Irové a Norové. Peníze ale FODEP dostával jen na jednotlivé projekty, pokaždé o ně proto musel znovu žádat a nemohl dlouhodobě plánovat. Zaměstnanci psali před každou aktivitou žádosti o granty různým dárcům, jejichž formuláře a požadavky se lišily; po skončení projektů bylo zase třeba sepsat různá zhodnocení práce. Zdálo se, že zaměstnanci vlastně jen píšou žádosti a hodnotící zprávy. Stejně problémy jako FODEP přitom řeší i státní instituce. Podle údajů OECD například státní správa v Tanzanii musela vloni vypracovat 2400 čtvrtletních zpráv k různým projektům. Krátkodobé financování vede k tomu, že FODEP na strategických poradách nepřemýšlel nad tím, které projekty jsou nejdůležitější, ale spíše se snažil předvídat, co by mohli cizinci chtít financovat.

Škodí pomoc?

Zambie ilustruje neúspěch čtyř desetiletí pomoci. Země je dnes stejně chudá jako před čtyřiceti lety, ačkoli tam jen v letech 1980 až 1996 přiteklo 5944 milionů dolarů v grantech (nikoli půjčkách), jak se uvádí v knize afrického dopisovatele týdeníku The Economist Roberta Guesta. Takové statistiky vedou k otázce po samotném smyslu pomoci.

Ve vlivné studii *Assessing Aid* se smyslem pomoci zabývala Světová banka, která srovnávala výši pomoci a kvalitu vlády v 56 rozvojových zemích. Došla k závěru, že pokud je stát spravován špatně, tak se výše obdržené pomoci na jejím růstu opravdu nijak neprojeví. Velký a pozitivní vliv pomoci se však projevil v zemích s dobře pracujícími vládami, například v Botswaně, ve Vietnamu nebo v Ghaně. Dobře spravované státy s rozsáhlou zahraniční pomocí rostly ročně v průměru o 1,5 procenta HDP rychleji než státy s malou pomocí. Banka tedy vyzvala k tomu, aby v budoucnu rozvojová pomoc hlavně podporovala vlády, které bojují proti korupci a chudobě a které mají dobrou ekonomickou politiku. Tato studie vyšla před deseti lety, ale rozvojové agentury se jí dosud příliš neřídí. I Česká republika si v Africe vedle slibně se reformující Zambie za druhou prioritní zemi vybrala stále ještě autoritářsky spravovanou Angolu, jednu z nejkorumpovanějších zemí světa s bohatými zásobami ropy. ■

TOMÁŠ LINDNER

Autor byl v roce 2006 dobrovolníkem v zambijském sdružení FODEP.

↓ INZERCE

Lítejte si po Evropě! od 1139 Kč!

Včetně všech poplatků!

www.smartwings.com

smartWings